

РОЛЬ КІЛЬКІСНИХ ПАРАМЕТРІВ ПРИ ВИШКОЛІ УСНИХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ

Розглянуто й узагальнено середні та граничні значення темпу, обсягу пам'яті, компресії й ступеня точності в усному синхронному, послідовному перекладі, темпу в усно-зоровому перекладі на основі даних емпіричних розвідок зарубіжних та вітчизняних вчених; проаналізовано можливість і доцільність використання цих параметрів на практичних заняттях і в методичних посібниках з усного перекладу.

Ключові слова: синхронний переклад, послідовний переклад, переклад з аркуша, пам'ять, темп перекладу, точність перекладу, компресія.

Average and boundary values of speed, memory capacity, compression and accuracy degree are treated in simultaneous, consecutive and sight interpreting on the basis of national and foreign scientists' data; their suitability for interpreting manuals and practical classes is analyzed.

Key words: simultaneous interpreting, consecutive interpreting, sight interpreting, memory capacity, accuracy of interpreting, compression.

Рассмотрены и обобщены средние и предельные значения темпа, объема памяти, компрессии и степени точности в устном синхронном, последовательном и зрительно-устном переводе на основе данных эмпирических исследований зарубежных и отечественных ученых; проанализирована возможность и целесообразность использования данных параметров на практических занятиях и в методических пособиях по устному переводу.

Ключевые слова: синхронный перевод, последовательный перевод, перевод с листа, объем памяти, темп перевода, точность перевода, компрессия.

Перекладання – вид комплексної вищої нервової діяльності людини, яка надто складно піддається дослідженню. Тому не дивно, що на перший план в ролі об'єктів наукових розвідок виступає не власне процес, а відчутні результати діяльності перекладача – текст перекладу в зіставленні з текстом оригіналу, причому не остання роль належить вивченню кількісних параметрів, в першу чергу, тих, що відносно легко піддаються підрахункам.

Виявлені кількісні закономірності, як-от: збільшення або зменшення обсягу цільового тексту в порівнянні з першотвором, кореляція між швидкістю мовлення оратора та швидкістю мовлення перекладача, час відставання при синхронному перекладі, відсоток прийнятних втрат інформації мають не лише описове значення, а й, безсумнівно, дозволяють пролити світло на окремі макроявища, що на мікрорівні при фрагментарно-лінійному спостереженні непомітні ані для перекладача, ані для спостерігача. Кількісними методами можна відстежити середній обсяг оперативної та довготривалої пам'яті перекладача, стратегії та прийоми перекладу, функціональну одиницю перекладу, типovu налаштованість адресата, тощо. Водночас, окрім власне наукового інтересу, кількісні параметри усного перекладу набувають одне з першорядних значень при його викладанні та об'єктивізації критеріїв оцінки його якості, адже формально-кількісні вимоги до усного перекладу, з одного боку, та обґрунтовано вираховані межі людських психофізіологічних ресурсів, з іншого, мають стати корисними при укладанні вправ, розрахунку оптимального обсягу текстів, раціонального навантаження на пам'ять, тощо.

Як буде показано нижче, діапазон застосування кількісних параметрів на практичних заняттях з усного перекладу ширший, ніж видається на перший погляд. Приміром, студентам часто дається рекомендація переглядати новини щодня й час від часу синхронно перекладати повідомлення (про себе, пошепки). Така вправа може справити свій позитивний вплив. І тим не менш, нехтування окремими кількісними параметрами здатне призвести до передчасного розчарування студента у власних силах, якщо врахувати, що окремі новинні повідомлення, за нашими підрахунками, можуть перевищувати в 2 – 2,5 рази середній темп оратора. Не усвідомлюючи це, початківець приречений на фрустрацію після десятка (в кращому разі) невдалих спроб. Тому не повинно дивувати, що відомий методист в галузі викладання перекладу І.С.Алексєєва дає корисні поради: спочатку інформаційні повідомлення перекладаються зі слів викладача, прочитаних у повільному темпі [1, с.100], а для першого семестру взагалі достатньо дотримуватися половини швидкості оратора [1,

с. 32], хоча й конкретні кількісні орієнтири І.С.Алексєєва не надає. Однак для уникнення суб'єктивності потрібні чіткі кількісні рамки, що дадуть можливість і правильно встановити початкову планку вимог, і контролювати їхнє поступове нарощування.

Відтак, метою статті є здійснити огляд тих кількісних параметрів усного перекладу, які відображають середній або граничний потенціал психофізіологічних можливостей та/або фігурують у вимогах до усного перекладу, проаналізувати можливості їх застосування в методичці викладання. **Актуальність** такого узагальнення зумовлено декількома причинами: 1) розпорошеністю даних по відносно великій кількості різномовних джерел; 2) недостатньою обізнаністю майбутніх фахівців з причинами та витоками тих чи інших вимог до усного перекладу; 3) ігноруванням окремих важливих даних у навчальних посібниках з усного перекладу (незвично в них бачити вказівки на тривалість звучання опрацьовуваних текстів, кількість слів та складів у них, тощо); 4) необхідністю розвінчання окремих міфів (що в усному перекладі, буцімто, головне передати суть; що послідовний переклад відбувається реченнями і т. ін).

Швидкість перекладу. Одним з перших часові параметри синхронного перекладу ґрунтовно виклав у своїй неопублікованій дисертації А.Ш.Барік (1969), зокрема, часові характеристики синхронного перекладу в його праці досліджено за 28 різними параметрами [9, с. 108]. Вже на терені радянської школи усного перекладу його ідеї та напрямки значною мірою були підхоплені А.Ф.Ширяєвим (1979). Зокрема, вчений з'ясував, що при зростанні темпу оратора темп синхронізація теж збільшується, але до певної граничної величини: при значному перевищенні середньої швидкості мовлення оратора (швидше 241 складу на хвилину) темп перекладача вже не підвищується [11, с. 79]. Цей феномен може дати широке поле для цікавих інтерпретацій, але наразі очевидно те, що 240 складів на хвилину можна вважати робочою "планкою" вимог, і завищений темп становить додаткову трудність не лише з погляду вимоги швидкої реакції, а й через необхідність одночасно широкого використання техніки компресії.

Як уже зазначено, швидкість мовлення оратора є одним з ключових чинників складності при синхронному перекладі. Так, середній темп, за даними Д.Селескович та Г.В.Черновою, дорівнює 100-120 слів на хвилину [цит. за 17, с. 20]. Ці показники, у перерахунок слів на склади, співвідносяться з результатами експерименту А.Ф. Ширяєва – середній темп – 210-225 складів на хвилину [11, с. 78]. Ці дані можливо й доцільно використовувати при

описі вимог до синхронного перекладу студентів та професіоналів. Обізнаність майбутнього перекладача з даним параметром може слугувати і підставою для відстоювання належних умов праці. Якщо раніше благання перекладачів говорити повільніше подекуди ще сприймалася як дикість [3, с. 23-24], зараз у перекладача більше важелів впливу на оратора й умови праці. Зокрема, Спілка Перекладачів Росії (СПР) та Бізнес-бюро Асоціації перекладачів цієї країни наголошують, що синхроніст має право вимагати уповільнення темпу оратора [2]. Безперечно, неодмінною для цього умовою є обізнаність перекладача зі стандартними параметрами. З іншого боку, і на контрольні роботи, і заліки варто добирати такі аудіоматеріали, що вписуються в середній діапазон.

Темп перекладу може бути значущим і при оцінюванні ще одного виду усного перекладу – з аркуша. Зокрема, за даними дослідниці Б.Мозер-Мерсер (праця "Усно-зоровий переклад та обробка інформації людиною"), при цьому виді перекладу від початківців вимагається швидкість 60 слів тексту оригіналу на хвилину, від професіонала – майже вдвічі більше – 115 слів на хвилину [цит. за 18, с. 299]. Тут варто зауважити, що зазначена швидкість не передбачає власне промовлення 115 слів за хвилину – завдяки компресії та іншим

трансформаціям для відтворення відповідного обсягу оригіналу може бути сказана й менша кількість слів. Наша особиста викладацька практика показує, що для нетренованих студентів навіть і нижній поріг (60 слів оригіналу на хвилину) часто становить недосяжну мету за рахунок "фальш-стартів", зациклення на формі оригіналу, невміння відділити другорядне від основного, недооцінювання компресії.

Тож, конструктивним висновком є те, що в завданні на переклад з аркуша слід орієнтувати майбутніх фахівців не лише на відтворення змісту, а й на дотримання певного темпу, який має вимірюватися не суб'єктивним відчуттям "плинності мовлення", а секундоміром, необхідно стежити за вправним використанням компресії при цьому виді перекладу й униканням перфекціонізму.

Прийом компресії теж вимагає окремого кількісного тлумачення. Оскільки не існує строгої кореляції між кількістю мовних знаків у повідомленні та кількістю інформації, часто один і той самий зміст можна передати меншою або більшою кількістю знакових одиниць. Приміром, синтагма "збори, на яких був присутній президент" шляхом поверхневих синтаксичних перетворень може бути зведена до значно коротших одиниць:

Таблиця 1

	Складів	Символів
збори, на яких був присутній президент	12	33
збори, відвідані президентом	10	26
збори з президентом	6	17

І хоча не можна не визнати, що компресія є вельми вартісним перекладацьким знаряддям, необхідність застосування цих навичок зазвичай абсолютизують [1, с. 89]. У цьому зв'язку логічним видається питання, де закінчується необхідне, виправдане використання компресії, а коли вона переходить у надуживання. Якщо, в широкому розумінні, під прийомом компресії подаються в тому числі й різні вилучення і втрати, для неї конче необхідно встановити прийнятну межу. У строгому ж розумінні компресія не передбачає змістових втрат. Але оскільки В ПЕВНИЙ МІРІ як компресія, так і різноманітні вилучення й втрати є неминучими й часто розглядаються в сукупності, розглянемо теж ці два явища разом.

Компресія і вилучення у послідовному перекладі. Згідно з даними Ж.Ербера, в часовому розрахунку фрагмент послідовного перекладу має звучати не довше 75% часу звучання оригіналу, що досягається за рахунок усунення повторів, надмірної інформації, моментів вагання, тощо [16, с. 67]. Якщо в цьому зв'язку пригадати наведений у Таблиці 1 приклад, у версії "збори з президентом" маємо шість складів проти дванадцяти у вихідному варіанті. Тобто, тут компресія доходить навіть до 50%. Скорочення часу, описане Ж.Ербером, не передбачає змістових втрат, вилучень інформації, тому виведений показник не прояснює відсоток точності відтворення повідомлення.

Особливо гостро питання точності та інформаційних втрат постає під час так званого "соціального" або "комунітарного перекладу" ("community interpreting", який іще не практикується в Україні [5, с. 333]), коли перекладач подекуди зобов'язаний перекладати "абсолютно все". Це і не дивно, адже в тих сферах, де застосовується цей вид перекладу (під час допиту правопорушника, в розмові медика з психічно хворим або ж при взятті показань у свідка, тощо), будь-який нюанс, слово-паразит, лайка, прокляття, міміка, обмовка, заїкання може зіграти ключову роль. При цьому проблема використання компресії розв'язується за рахунок майже по-

вної відмови від неї, за умов, що перекладач завжди в праві перепитувати й вимагати від бенефіціарія коротких фрагментів [5, с. 334-335].

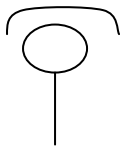
Достатньо суворо має регламентуватися компресія у судовому усному перекладі (який буває і послідовним, і синхронним), коли перекладач присягається перекладати "точно". У дослідженні С.Берк-Селігсон отримано певні емпіричні дані, що в цій галузі можуть слугувати умовним орієнтиром. Зокрема, при послідовному перекладі точність становила в середньому 70,6% (за оптимальних умов – 83%), при синхронному – в середньому лише 33,3% [13, с. 222]. Натомість дослідження Д.Жіля показало, на перший погляд, зворотні результати: синхронний переклад у нього виявився точнішим за послідовний [15], хоча й учений подає ці результати з певними застереженнями й зазначає, що інші дослідники все ж таки стверджували зворотнє. Можливо, виявлена суперечливість є штучною, оскільки різні вчені досліджували матеріал принципово відмінних ситуацій перекладу. І, попри розмаїтість і суперечність результатів, викладене вище стосовно компресії дозволяє зробити ряд методично значущі висновків: 1) техніка компресії передбачає скорочення без втрати змісту, навіть другорядного; 2) стереотипний принцип "головне передати суть, бо все одно все не запам'яється" є хибним у багатьох ситуаціях перекладу і недоречним в ролі огульної навчальної настанови; 3) вимога точності послідовного перекладу у 70% є цілком досяжною.

Компресія при техніці нотування. Значна кількість послідовних перекладачів використовує техніку скороченої нотації для полегшення запам'ятовування відносно довгих фрагментів. Але такий скорочений (і в цьому плані ми погоджуємося з І.С.Алексєєвою, [1, с. 125] не є панацеєю, і слугує лише опорою для пам'яті, а не повною її заміною. Занотувати все неможливо хоча б тому, що швидкість мовлення у 6 або більше разів перевищує швидкість письма [14, с.14]. Тому вже на етапі запису від перекладача вимагаються колосальні

зусилля, спрямовані на аналіз різних формантів смислу, синтез, виділення основного і другорядного, широкого використання компресії.

Якщо з погляду адресата ступінь компресії доцільно вимірювати у часовій тривалості фрагмента перекладу в зіставленні з фрагментом оригіналу або за кількістю відтвореної інформації, для техніки нотування її слід вимірювати за кількістю графем (наприклад, літер або інших символів). Враховуючи зазначене співвідношення швидкості мовлення/письма, теоретично в перерахунку на кількість літер або символів нотація не повинна перевищувати 18% в порівнянні з вихідним текстом. Важко сказати, чи можливо нашвидкоруч здійснювати якісний конспект, що в 6 разів стисліший за першотвір, – в будь-якому разі ці навички вимагатимуть тривалого й цілеспрямованого тренінгу, і навряд чи потрібні. Адаже послідовний переклад не передбачає конспектування на довготривалій термін: певна інформація зберігається в короткостроковій пам'яті перекладача і не потребує запису, окремі відомості легко виводяться з комунікативної ситуації, деякі компоненти змісту можуть бути передбачені, тому доречно не вести детальний конспект або стенограму, а раціонально поєднувати запам'ятовування з технікою нотування.

У ролі ілюстрації можна показати, що при відповідному використанні умовних символічних позначок вихідний фрагмент з Таблиці 1 може бути зведений до двох символів, і в даному випадку для цього знадобилося лише 6% графем в порівнянні з початковим варіантом:

Компресія і вилучення у синхронному перекладі.

Під дещо іншим кутом зору ці явища слід розглядати в синхронному перекладі. На перший погляд, ця техніка має стати справжнім порятунком для синхроніста, який працює в умовах цейтноту. Якщо, згідно з підрахунками Г.В. Чернова, які ґрунтуються на даних Р.Г.Піотровського та інших дослідників, інформативна надмірність мовлення становить близько 70-80% [6, с. 58; 10, с. 57], то суто теоретично вихідне повідомлення в перекладі можна звести до 20% "сухого залишку". Що ж відбувається насправді?

Результати більш ніж дивують. Приміром, емпіричне дослідження А.Іаковоні показало, що компресія відіграла надто другорядну роль, і на її ступінь ніяк не впливав темп мовлення оратора, водночас, дослідник з обережністю застерігає, що ці висновки стосуються лише його власного обмеженого дослідницького корпусу [17, с. 25-26]. Г.В.Чернов спостерігав збільшення довжини текстів в усному та письмовому перекладі у 1,5 рази [8, с. 53], тобто, при всій цінності компресії це знаряддя недостатньо використовується. На нашу думку, безперечно, при проведенні такого експерименту слід враховувати, чи синхроністи отримали під час навчання відповідний цілеспрямований тренінг з різних технік компресії під час вишівського навчання. Тому вважаємо це питання певним чином відкритим, хоча не можна не визнати, що при постійно високому темпі оратора різного роду скорочення стануть неминучими. Краще, якщо це буде досягнуто за рахунок компресії, а не вилучень і втрат.

Відмову від компресії без крайньої необхідності можна пояснити ще одним чинником. Так, автор статті неодноразово спостерігав, як студенти на заняттях з синхронного перекладу не використовували явні можливості компресії тільки через те, що добре знали перекладний

відповідник, і, радіючи, не втрачали нагоди блиснути знанням. Отже, важко не погодитися, що компресія все ж є надзвичайно цінним знаряддям синхроніста, і при навчанні нехтувати ним не можна. Інша справа, що вишкіл перекладача має доповнюватися технікою декомпресії, що дозволить вправно перекладати тавтологічні, семантично "порожні" фрагменти мовлення, покращити стилістику тексту перекладу.

Що стосується власне інформаційних втрат у синхроністів, то, за спостереженнями А.Ш.Баріка, у професіоналів вони становили 5-10%, у початківців – 20-25% [12, с. 208], тож, і в синхронному перекладі планка точності у 70% або більше видається цілком зримою.

Пам'ять. Для належного оцінювання здійсненого перекладу, розрахунку труднощів, логічної організації підручних матеріалів викладачеві потрібен орієнтир: які межі пам'яті наявні у нетренованого студента, які – у професійного перекладача, а які – середні. Загалом, природні межі короткострокової пам'яті, яка активно задіяна в послідовному перекладі, можна вважати приблизно обчисленими. Більшість дослідників посилаються на працю психолога Дж.Міллера, "магічне" число його 7±2 (стимулів, наприклад, слів або цифр) [19, с. 90-91], схоже, і досі не втратило своєї актуальності. Згідно з даними різних учених, інформація здатна триматися в короткостроковій пам'яті 6-12 секунд, а за іншими даними – до 30 секунд [20, с. 7]. І навіть якщо припустити, що ці показники можна дещо розширити шляхом тренувань, вони є занадто поблажливими для початку перекладацького тренінгу: всім відомо, що навіть школярі, прослухавши текст обсягом у сотню слів і тривалістю в декілька хвилин, здатні запам'ятати його й достатньо детально переказати. Очевидно, суто психофізіологічні обмеження (7±2) стосуються меморизації неосмислених порцій "сухої" інформації, відірваних від будь-якої ситуації, контексту, комунікації. Тому відповідь на питання про обсяг пам'яті варто шукати в іншій площині.

Т.Сай Дуонг у своїй емпіричній розвідці в певному сенсі виводить ту "планку", з якої, можна вважати, відносно легко починати новакам у послідовному перекладі. Найбільший відсоток студентів (45% з 60 осіб) відзначили, що найлегше їм дається переклад фрагментів обсягом у 2-3 речення, причому 18,33% студентів зазнавали труднощів, коли повинні були перекласти лише одне коротке речення [20, с. 25]. В цьому ж самому дослідженні показано, що реальні фрагменти, з якими працюють майбутні перекладачі, найчастіше тривають 5-15 хвилин, відтак, є значно довгими за декілька речень. Певна строкатість результатів спонукає нас звернутися до ще одного (теоретичного) критерію розрахунку обсягу пам'яті. Так, Н. О. Рибніков встановив, що осмислене логічне запам'ятовування в 22 рази ефективніше за механічне [цит. за 7, с. 283]. Якщо помножити показники Дж.Міллера стосовно механічного запам'ятовування на коефіцієнт Н.О.Рибнікова, отримуємо теоретичний діапазон можливостей короткострокової осмисленої пам'яті, зокрема, в інтервалі від 110 до 198 одиниць (наприклад, слів). Цей суто теоретично розрахований показник теж відчутно перевищує обсяг у декілька речень. Таким чином, варто очікувати, що фрагмент у 110 слів може бути осмислений, запам'ятований, опрацьований і перекладений без використання перекладацької нотації, звичайно, за умов відсутності обтяжливої кількості прецизійних елементів.

Не можемо не зауважити додатково, що в працях щодо усного перекладу згадують короткострокову пам'ять як таку, що триває до півхвилини, та довготривалу як таку, в якій дані теоретично зберігаються назавжди. При цьому лишається поза увагою, що в реальному, а

не теоретично змодельованому мозку, не існує "перегородок" між однією пам'яттю та іншою: з оперативної пам'яті може потрапити інформація й зберегтися назавжди й навпаки, можна пам'ятати щось протягом години й безслідно забути. Для цього не потрібно підтверджень, адже наш повсякденний досвід таких явищ промовисто про це свідчить. Саме тому згадаємо, що психологи, окрім короткострокової та довготривалої пам'яті, виділяють ще й проміжну, яка характеризується значно більшою місткістю, ніж короткострокова пам'ять, але, схоже, звільняється через декілька годин, зокрема, під час сну [4, с. 100]. Тому, на нашу думку, у подальших експериментах щодо пам'яті в послідовному перекладі саме проміжній пам'яті слід відводити ключову роль. Фрагменти в послідовному перекладі за обсягом можуть перевищувати як 7-9 слів, так і 110 слів. При цьому перекладачі пам'ятають сказане більше, ніж півхвилини, хоча й не запам'ятовують на все життя.

Як бачимо, кількість підходів для відповіді на питання про можливості пам'яті послідовного перекладача може виявитися невичерпно, тому згадаємо наразі ще один, який, на нашу думку є виправданим як з теоретичної точки зору, так і в прикладній площині. Г.Ву й К.Ванг пропонують підходити до послідовного перекладу як до "перекладу дискурсу". А тоді перекладений фрагмент виступає своєрідною семантичною макроструктурою, що є більш глобальною одиницею, ніж просто "речення" або "послідовність речень" [21, с. 405]. Найцікавішим з висновків дослідників є те, що обсяг перекладеного тексту за даного підходу стає практично необмеженим: якщо вхідний обсяг фрагмента, що його треба перекласти, перевищує поріг пам'яті, цей фрагмент підлягає правилам компресії (в широкому розумінні), що призводить до видалення як надмірної, так і другорядної інформації, доки він не буде зведений до обсягу, що перекладач здатен опрацювати. Для цього тільки необхідно правильно використовувати правила "трансформації дискурсу", серед яких численні вилучення, узагальнення і т.п. Відтак, співставлення даних різних емпіричних розвідок дозволяє висунути теоретичну гіпотезу, що при відтворенні фрагмента обсягом від 110-198 слів, окрім компресії, суто очікувати вилучень і втрат. Це має сприйматися як цілком закономірне явище як адресатами, замовниками перекладу, так і викладачами й самими перекладачами. Питання, як корелює ступінь вилучень при збільшенні обсягу перекладених фрагментів, ще очікує на свого дослідника.

Таким чином, кількісні характеристики усного перекладу можуть стати об'єктивним мірилом якості праці перекладача, резервів людських психофізіологічних можливостей, критерієм для формулювання вимог. Оскільки вимірюванню легко піддаються такі характеристики як (1) збільшення (або зменшення) обсягу та змістовності тексту і (2) темп мовлення оратора та перекладача, їх застосування доречно з погляду оцінки умов праці перекладача, при оцінюванні якості праці перекладача і з точки зору формулювання вимог для студентів перекладацьких відділень. Окремі параметри, такі як повнота відтворення інформації, темп мовлення є змінними величинами, що залежать від виду перекладу й ситуації

перекладу. Зокрема, при початковій підготовці фахівців усного перекладу, орієнтовними граничними вимогами можуть бути такі:

- темп оратора при синхронному перекладі – не вище 240 складів на хвилину;
- ступінь точності відтвореної інформації при послідовному та синхронному перекладі (окрім "соціально-го" та судового перекладу) – 70 %;
- теоретичний обсяг оперативної пам'яті при послідовному перекладі без необхідності неминучих скорочень і без використання перекладацького скоропису – близько 110 слів тексту, не обтяженого прецизійними даними;
- швидкість перекладу з аркуша – близько 60 слів оригіналу на хвилину;
- обсяг перекладацької нотації – не більше 18% від обсягу оригіналу.

Розуміння витоків кількісних вимог до перекладу, адекватне задання обсягу текстів та швидкості мовлення в навчальних посібниках сприятиме конкретизації й об'єктивізації критеріїв оцінки, наближенню навчального перекладу до реальних умов праці усного перекладача.

1. Алексеева И.С. Профессиональный тренинг переводчика / И.С. Алексеева. – СПб, 2008. – 288 с. 2. Бизнес-бюро Ассоциации переводчиков России. [Електронний документ]. Режим доступу: http://www.perevodural.ru/o_perevode. 18. 3. Гофман Е. А. К истории синхронного перевода / Е.А.Гофман // Тетради переводчика. – М., 1963 – Вып. 1. – С. 20-26. 4. Грановская Р.М. Элементы практической психологии / Р.М.Грановская. – Л.: Изд-во Ленинградского университета, 1988. – 560 с. 5. Максименко О.В., Фокін С.Б. "Community interpreting": новый виклик для перекладача // Українське мовознавство. – К., 2010. – Вып. 40/1. – С. 333–338. 6. Пиотровский Р.Г. Информационные измерения языка / Р.Г.Пиотровский. – Л.: Наука, 1968. – 115 с. 7. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С.Л. – СПб: Издательство "Питер", 2000 – 712 с. 8. Чернов Г.В. Синхронный перевод: речевая компрессия – лингвистическая проблема // Тетради переводчика. – 1969. – Вып. 6. – С. 52-65. 9. Чернов Г. В. Теория без эксперимента и эксперимент без теории // Тетради переводчика. – 1973. – Вып. 10. – С. 102-110. 10. Чернов Г.В. Теория и практика синхронного перевода / Г.В.Чернов. – М.: Междунар. отношения, 1978. – 206 с. 11. Ширяев А. Ф. Синхронный перевод: Деятельность синхронного переводчика и методика преподавания синхронного перевода / А.Ф.Ширяев. – М.: Воениздат, 1979 – 183 с. 12. Barik H.S. A Description of Various Types of Omissions, Additions and Errors of Translation Encountered in Simultaneous Interpretation // Meta: Journal des Traducteurs. – Montreal, 1971. – №4. – P. 199-210. 13. Berk-Seligson S. The Bilingual Courtroom: Court Interpreters in the Judicial Process / S.Berk-Seligson. – Chicago: University of Chicago. – 2002. – 326 p. 14. Bowen D., Bowen M. Small Steps to Consecutive Interpretation / D.Bowen, M.Bowen. – Washington, D.C.: Pen and Booth, 1984. – 83 p. 15. Gile D. Consecutive vs. Simultaneous: which is more accurate? Tsuyuyakukenyuu – Interpretation Studies. 1: 1. 8-2001. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://www.soc.nii.ac.jp/jais/kaishi2001/pdf/03-danielgilefinal.pdf> 16. Herbert J. The Interpreter's Handbook: How to become a conference interpreter / J.Herbert. – Geneva: Georg, 1952. – 113 p. 17. Iacovoni A. Compression in simultaneous interpreting: fact or myth? A corpus based study / A.Iacovoni. [Електронний документ]. Режим доступу: <http://iacovoni.files.wordpress.com/2010/08/tesi.pdf> 18. Lambert S. Shared Attention during Sight Translation, Sight Interpretation and Simultaneous Interpretation // Meta: Journal des Traducteurs. – Montreal, 2004. – №2. – P. 294-306. 19. Miller G. The Magical Number Seven, Plus or Minus Two: Some Limits on Our Capacity for Processing Information // Psychological Review. – 1956. – № 2. – P. 81-97. 20. Thuy Duong T. How to improve short-term memory in interpreting / T.Thuy Duong. – Hanoi: Hanoi University for Foreign Studies, 2006. – 53 p. 21. Wu G., Wang K. Consecutive Interpretation: A Discourse Approach. Towards a Revision of Gile's Effort Model // Meta: Journal des Traducteurs. – Montreal, 2009. – №3. – P. 401-416.

Надійшла до редколегії 14.09.12

ПОЕТИКА ВІКТОРА ГЮГО У ПЕРЕКЛАДІ МАКСИМА РИЛЬСЬКОГО

У статті досліджено вірш Віктора Гюго "Мистецтво і народ" французькою мовою та проведено аналіз перекладу Максима Рильського цього вірша. Показано важливу роль деталі в перекладі поезії та можливості компенсації її втрати. Особливе вміння перекладача в тому, що він робить переклад близьким для читача, завдяки спрощенню, опущенню деяких власних назв, але при цьому додає ліричності завдяки власним замінам деталей.

Ключові слова: французька лірика, поетична мова, деталь у літературі, Максим Рильський, переклад поезії.

This article presents the research of the poetry by Victor Hugo "Art and the people" in French language and it presents the analysis of the Maksym Ryl'skyj's translation of this poetry. It reveals that the details play an important role in the poetical translation, but having lost some of them, Maksym Ryl'skyj compensate them by his mastery in translation. A particular skill of translator is that he makes this translation closer to a reader, thanks to the simplistic approach, the omission of some proper names, but in fact he adds the lyricism thanks to his proper replacements of details.

Keywords: French lyric poetry, poetical language, detail in literature, Maksym Ryl'skyj, translation in Ukraine.

В данной статье представлены исследования поэзии Виктора Гюго "Искусство и народ" на французском языке и представлен анализ перевода. Показана важная роль детали в переводе поэзии и возможности компенсации ее потери. Особое умение переводчика в том, что он делает перевод близким для читателя, благодаря упрощению, опущению некоторых имен, но при этом добавляет лиричности благодаря собственным заменам деталей.

Ключевые слова: французская лирика, поэтический язык, деталь в литературе, Максим Рильский, перевод в Украине.

Тема дослідження є актуальною і зумовлена тим, що переклади Максима Рильського з французької мови не досліджувалися і не узагальнювалися. Не вивчався і його особливий стиль і підхід до перекладу французьких поетів.

Метою статті є висвітлення особливостей перекладу французької лірики Максимом Рильським. Доцільним є проведення паралелі в історичних подіях Франції та України того часу та виявлення спільного та відмінного.

Завдання статті: проаналізувати переклад Максима Рильського ліричного вірша французького поета Віктора Гюго, зробити висновки щодо стилю перекладу та поетичної мови Максима Рильського та показати, чому Максим Рильський обрав вірш цього поета для свого перекладу.

Об'єктом дослідження є вірш Віктора Гюго "Мистецтво і народ" ("L'art et le peuple"), та творча й перекладацька діяльність Максима Рильського.

Предметом дослідження є творчий метод та поетична мова поета-перекладача й їх використання при перекладі першотвору.

Мова поезії, як і поезія в цілому, завжди посідала почесне місце в комплексі словесно-художньої творчості духовної культури народу, літературної мови зокрема. Звучність, мелодійність афористичність, ідейно-тематична сконденсованість, крилатість думки, заклику, глибока ліричність, драматизм, інтимність – все те, що складає поетичність вислову, становить нев'янучу і невмирущу силу, естетичну реальність і насолоду, чарівність мови поезії, визначаючи її суспільно-естетичний і емоціональний вплив.

У певні історичні періоди саме поетична мова була провідним типом в усій системі національної літературної мови, якнайповніше сконцентрована процеси розвитку, які в ній відбувалися, її бурхливе зростання і мужніння.

Кінець XIX і початок XX ст. в історії української літературної мови, зокрема в розвитку культури віршової мови, позначений печаттю художнього генія Івана Франка і Лесі Українки. У своїй письменницькій і громадській діяльності вже використовувалися не лише стилі художньої літератури, а й стилі науковий, публіцистичний, діловий, ораторський, які хоча й не дістали на той час свого високого розвитку (їх вживання обмежувалось переважно сферою гуманітарних наук), але були вже суспільно-значимою і суспільно – усвідомлюваною реальністю української національної літературної мови. В творчості багатьох поетів "строга українська муза", говорячи словами Тараса Шевченка, давала класичні зразки українського поетичного слова в його широкому структурно-стилістичному і емоціональному діапазоні, багатстві поетичних жанрів і форм, в удосконаленні ри-

мування і відшліфованості всієї системи поетичного виваженого і світовою трансформацією досягнень українського і світового мистецтва слова [3, с.8].

Максим Рильський знав, осмислював і художні досягнення, і хибні кроки у використанні поетичного слова у цих майстрів віршової мови. Він умів творчо сприймати краще в словесно-художній творчості минулого [12, с.464].

Аби достеменно переконатись у винятковій важливості деталей і подробиць у літературному процесі, варто звернути увагу на висловлювання різних митців світу про "безконечно малі величини". Адже не існувало, здається, жодного талановитого письменника і поета-перекладача, який так чи інакше не висловив би своєї думки з приводу важливості деталей і подробиць у літературному та перекладацькому процесах. Тому варто ознайомитися хоча б з деякими їхніми міркуваннями.

Високе поцінування правдивої колоритної подробиці сягає в сиву давнину. Так, видатний скульптор, теоретик мистецтва, сучасник Перикла Поліктет (друга половина V століття до н.е.) у славнозвісній науковій праці "Канон" робить такий промовистий висновок про майстерність скульптора: "Успіх (твору мистецтва) залежить від багатьох числових відношень, причому (кожна) дрібниця має значення" [1, с.26].

Про вагомe місце та роль подробиці й деталі в літературі чи мистецтві говорили грецькі та римські діячі культури: Горацій Флакк, Публій Овідій, Луцій Сенека, Марк Аврелій, Клавдій Гален та ін.

Так, Овідій зазначав, що "дрібниця миліша за все". Н. Буало наголошував, що "багато змісту є в жесті, у дрібниці, але нелегко нам до того додивитися" [4, с.58].

Вольтер переконував, що краса поезії тримається на деталях. Саме завдяки цьому твори успішно долають випробування часом і переходять до нащадків [5]. Д. Дідро вважав, що від багатства дрібниць залежить повнота викладу: їх нелегко вигадати, а ще набагато складніше передати. Крім того, вони готують до правильного сприймання сильних вражень і великих подій [8, с.297]. Щоб заволодіти увагою глядача, Й.-В. Гете радив драматургам задля розвитку дії вставляти в текст якомога більше подробиць [6, с.7].

У передмові до власної збірки повістей "Сцени приватного життя" О. де Бальзак писав: "Уже сьогодні всі можливі сюжетні комбінації, мабуть, вичерпано, всі ситуації опрацьовано, все неймовірно випробувано, і тому автор переконаний, що віднині лише деталі визначатимуть вартість творів..." [1, т.2, с.742]. Оглядаючи один із зразків живопису, письменник рішуче запитував: чого саме, яких рис бракує картині? І не замислюючись, відповідав: "Дрібниці, але ця дрібниця – все". Отже, ясна